S. Muller Fzn. als historicus*)

F. W. N. Hugenholtz

In 1974 S. Muller Fzn. herdenken als historicus vergt wel enige verklaring, vooral natuurlijk omdat het eeuwgetij dat we herdenken bepaald is door Mullers aanstelling tot archivaris bij de gemeente Utrecht. Laat ons dus vaststellen dat de archivaris de echte herdenker is en dat ik slechts schrijf naar aanleiding van dat herdenken en dan wel over een kant van Muller die niet bij uitstek archivistisch is. Als ik dat zeg overigens dwing ik mijzelf al dadelijk het terrein van de archivaris binnen te dringen en een typische opvatting van Muller over het ambt van archivaris te noemen; de opvatting zelf behandelen is niet mijn taak.

> „Over één punt wil ik echter wel iets zeggen, omdat het mij bijzonder belangrijk schijnt. Ik heb niet bedoeld (en naar ik meen ook niet gezegd), dat het publiceeren van bronnen en historische studies „de voornaamste taak van den archivaris is" en dat hij „in de eerste plaats historicus" moet zijn. De archivaris moet m.i. ook historicus zijn. En ik blijf van meening, dat de ordening en de beschrijving van het archief zijn eerste taak moet zijn, al erken ik, dat dit werk een beetje „minderwaardig" is. Maar ik beweer, dat daarnaast en daarna het publiceeren van bronnen en historische studies de hoogste taak is van den archivaris; het ambt is mij zoo lief, omdat het daartoe zooveel aanleiding kan en behoort te geven".[1])

Voor Muller derhalve was - hoe men daar tegenwoordig over moge denken, hoeveel protest daartegen in Mullers eigen tijd werd verheven - het publiceren van bronnen en studies de hoogste taak van de archivaris en dat wettigt zeker bij deze herdenking onze aandacht voor de historicus Muller. Daar komt nog bij dat Mullers werk als onderzoeker en geschiedschrijver zo onlosmakelijk verbonden is aan de kennis die hij als archivaris heeft opgedaan dat het ondenkbaar zou zijn de geschiedschrijvende Muller te isoleren van de archivaris.
Ik heb mij wel afgevraagd of voor mij een belemmerende factor zou zijn

*) Lezing, gehouden voor de Vereniging Oud-Utrecht op 27 februari 1974 t.g.v. het feit dat 100 jaar geleden mr. Samuel Muller werd benoemd tot archivaris der Gemeente Utrecht.
De op dezelfde avond gehouden lezing van mr. F. C. J. Ketelaar over Muller en de archiefwetenschap zal worden gepubliceerd in de derde aflevering van het Nederlands Archievenblad, jrg. 1974.

1) Nederlandsch Archievenblad, XXVII (1918-1919) 47.

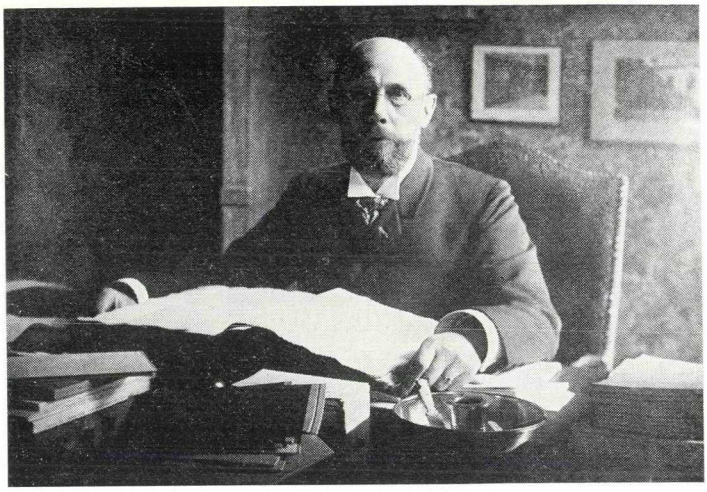

S. Muller Fzn. in 1913. *(Gemeentelijk Archief)*

het feit dat er over Mullers activiteiten al betrekkelijk veel is geschreven. Het Archievenblad van 1918/19 (Muller was op 1 januari 1919 veertig jaar rijksarchivaris) staat bol met stukken over Muller: Muller en de Oudheidkunde, Muller en het Historisch Genootschap, Muller en de economische geschiedenis, Muller en de studie van de liturgie, Muller en de Openbare verzamelingen (nog onlangs weer ter sprake geweest in het artikel van dr. van Winter in het Jrb. Oud-Utrecht [2]), Muller als kunsthistoricus, en natuurlijk Muller en het archiefwezen in al zijn aspecten. Toen hij enkele jaren later overleed, werd Muller op vele plaatsen herdacht, met iets meer afstand dan in 1919 bij zijn huldiging in acht kon worden genomen. Ik wijs vooral op de grote rede van Kernkamp, gehouden in de Akademie op 8 oktober 1923.[3]) Mijn vraag was vooral: Is er na Kernkamp - die vooral de geschiedvorser herdacht - ruimte voor een nieuwe beschouwing? Ik geloof van wel en ik kan alleen maar hopen dat de lezer het met me eens kan zijn.

De hoeveelheid studies en bronnenpublicaties van Mullers hand is indrukwekkend. De lijst werd gedrukt ter gelegenheid van zijn veertigjarig archivarisschap bij de gemeente in 1914 door C. L. de Leur [4]), en is voor de jaren tot 1922 gemakkelijk aan te vullen. Overziet men deze bibliografie als geheel - straks zal ik wat meer in details treden - dan is er natuurlijk de invloed van

2) J. M. van Winter, Vijftig jaar en langer musea in de stad Utrecht, Jaarboek Oud-Utrecht 1973 187-203.
3) G. W. Kernkamp, Van Menschen en Tijden (Haarlem 1931) 177-205.
4) C. L. de Leur, De geschriften van Mr. Dr. S. Muller Fzn. 1872-1914, Bibliografisch overzicht (Utrecht z.j. (1914)).

Mullers puur Utrechtse loopbaan duidelijk in te zien. Zeer weinig werk heeft niet met Utrecht te maken. Wel is er van 1873 - na de juridische dissertatie van 1872 - het grote boek over de Noordsche Compagnie [5]), wel zien we ook later dat de eenmaal gewekte belangstelling voor de vaart in de noordelijke zeeën nog aanwezig is [6]), vanaf 1876 zwelt de stroom geschriften over Utrecht machtig aan. Daarin zijn dan allerlei stromingen te onderkennen; naast geschriften van organisatorische aard, zijn de historische, rechtshistorische en kunsthistorische wel de belangrijkste.
We moeten meteen vaststellen dat algemene geschiedenis of zelfs algemeen Nederlandse geschiedenis niet ruim of liever nauwelijks in de lijst voorkomen. Naar zijn eigen zeggen wist Muller daar niet erg veel van; hij laat zich over de oorzaken daarvan niet uit. In brieven aan Robert Fruin noemt hij onder de belangrijkste argumenten om voor een professoraat in de geschiedenis te bedanken zijn gebrekkige algemene kennis van de geschiedenis. In 1893 vroeg hij Fruin letterlijk:

> „Hoeveel jaren heeft een persoon als ik, vlug in het werk, met eenige algemeene doch uiterst weinig preciese kennis van de geschiedenis, noodig om het tijdvak 500 - 1900 behoorlijk te overzien, zóó dat geene hoofdzaken hem meer absoluut vreemd zijn en hij dus voor het college alleen de détails behoeft na te zien? Ik geloof (en hoop eigenlijk), dat U mij zeggen zult: dergelijke kennis is niet te verkrijgen, al college gevende, dan met groote inspanning of zeer langzaam". [7])

De gesignaleerde brief is er een waarin van de steeds genoemde eigenschap der overdrijving - een familietrek zegt men - absoluut niets aanwezig is. Het is natuurlijk ook niet zo erg onwaarschijnlijk dat Muller geen universeel historicus is geweest: gezien zijn vele activiteiten was het nauwelijks aannemelijk dat hij ook nog de tijd had kunnen vinden om het vak geschiedenis in al zijn facetten bij te houden.
Daar komt nog iets anders bij. Muller kwam in Utrecht in één, spoedig twee, archieven terecht die vrijwel ongeëxploreerd waren. Het meeste wat hij er vond was nieuw, ongezien; hij rolde van de ene vondst in de andere en barstte van verlangen om zijn tijd- en stadgenoten van die weelde te laten meegenieten. Dat verklaart de stroom artikelen, vaak van kleine omvang, de grote en kleine bronnenpublicaties uit de Utrechtse archieven. Tot bezinning op de algemene geschiedenis of de geschiedenis van Nederland als geheel, laat staan tot rust om over meer theoretisch-historische zaken na te denken kwam hij eenvoudig niet of maar heel moeilijk. Een archivaris van die dagen, althans de archivaris Muller, was vooral een enthousiast ontdekkingsreiziger, verslag doend van zijn ongekende vondsten en ondertussen een deel van zijn tijd gevend aan het in kaart brengen van het nieuwe terrein, i.c. het inventariseren.

5) S. Muller Fzn., Geschiedenis der Noordsche Compagnie (Utrecht 1874). Een op 24 juni 1973 door het Prov. Utrechts Genootschap bekroond antwoord op een prijsvraag.
6) Bijv. de uitgave: De reis van Jan Cornelisz. May naar de IJszee en de Amerikaansche kust 1611-1612 ('s-Gravenhage 1909).
7) Correspondentie van Robert Fruin 1845-1899, uitgeg. door H. J. Smit en W. J. Wieringa (Groningen-Djakarta 1957) 411 (brief nr. 407).

In Mullers correspondentie met Fruin blijkt, „beschikbare tijd" een vaak voorkomend thema te zijn. Inventariseren - hoe vervelend hij dat soms ook zegt te vinden - is in de beschikbare tijd geen sluitpost geweest; Muller beschouwde het als een plicht zijn archieven door middel van inventarissen te ontsluiten. Organiseren kostte hem eveneens veel tijd; schaarse uitlatingen doen vermoeden dat hij organiseren in beginsel wel aardig vond, zij het dat op dit terrein wel de nodige botsingen voorkomen; het is het gebied waaruit vermoedelijk de meeste anecdotes afkomstig zijn. Vergeten we verder niet de tijd die Muller als adviseur aan alle mogelijke instellingen heeft moeten geven; hij was immers de enige grondige kenner van Utrechts verleden en van de Utrechtse oudheden. Zelfs als expert in het toeschrijven van schilderijen is hij opgetreden: zo werd hem door de regenten van de Fundatie van Renswoude gevraagd zich uit te spreken over een schilderij van de Fundatie, dat misschien van Jordaens of misschien van Honthorst zou zijn. Muller achtte het in 1906 een copie naar Jordaens; deze expertise maakte natuurlijk niet de vereiste indruk en enkele jaren later spreken de regenten weer over het schilderij van Honthorst.[8])

De best bestede tijd echter is die besteed aan schrijven en publiceren. De paar keer dat Muller een professoraat kreeg aangeboden (de derde keer in Leiden bij het emeritaat van Fruin wilde Muller alleen maar als nr. 2 op de voordracht staan) en hij moet kiezen tussen zijn archivarisschap en het Hoger Onderwijs, dan acht hij steeds de bij het professoraat in die jaren horende tijd om te studeren, te schrijven en te publiceren hét grote voordeel, dat hem aantrekt. Onderhandelingen springen echter steeds af op de omgang van de leeropdrachten, die de gehele geschiedenis inclusief die van de Oudheid omvatten, én op Mullers verzekering dat hij een slecht spreker was. Dat laatste berustte niet op overdrijving, ook G. W. Kernkamp memoreert deze negatieve eigenschap: snel denkend en daardoor struikelend over zijn woorden was Muller zelden in staat een betoog een gesloten vorm te geven.[9]) Toch aarzelde Muller toen hem in 1893 in Utrecht het professoraat in de geschiedenis werd aangeboden. Zijn vrouw had een duidelijke inbreng en poogde hem naar het professoraat te doen overhellen:

> „Zij beweerde, dat het archief, zooals ik het opvatte, met veel uitgeverswerk in den avond, op den duur voor mij te zwaar was, en dat een professoraat, als de eerste moeilijke tijd voorbij was, mij meer rust en kalmte zou geven".[10])

En nog een aarzeling moest worden overwonnen voordat Muller besloot toch maar archivaris te blijven:

> „Er is nog wel iets, dat mij even doet aarzelen om te bedanken. In de sociale republiek, die wij tegemoet gaan, is een archivaris een onding en een professor niet. Maar dat is wel beangstigend, maar toch te onbereken-

8) A. J. S. van Lier, De Fundatie van de Vrijvrouwe van Renswoude binnen de stad Utrecht (Utrecht 1954) 160.
9) Kernkamp 200.
10) Corr. Fruin 411 (brief 407).

baar om naar te handelen, al zou men dat gaarne willen. Ik ben zeer benieuwd naar Uw antwoord".[11])

Muller maakte in zijn werk een onderscheid tussen wetenschappelijke of zuiver wetenschappelijke en minder wetenschappelijke geschriften; de laatste categorie kon men eventueel „voor tijdverdrijf" lezen. Hij zegt zelf dat hij terwille van zijn bundel *Schetsen uit de Middeleeuwen* bepaalde geschriften van zuiver wetenschappelijke aard heeft omgewerkt; soms lukte dat beter dan andere keren. Zo raadt hij de lezers van zijn tweede bundel schetsen, die uitsluitend voor tijdverdrijf willen lezen, aan bepaalde nummers maar liever ongelezen te laten omdat de populariserende omwerking kennelijk niet erg goed is gelukt.[12]) Uiteraard is behalve de *Schetsen* ook het hele genre der *Oud-Utrechtsche Vertellingen* (gebundeld in 1904) te rekenen tot de meer populaire geschriften. Bij mijn weten heeft Muller zich nooit expliciet uitgelaten over de eisen die zouden gesteld moeten worden aan de wetenschappelijke resp. aan de meer populaire geschriften. Dat zou wel interessant geweest zijn, juist omdat hij dan diepgaander en principiëler in discussie had kunnen treden met Huizinga aan wie Muller in 1920 verweten heeft in zijn *Herfsttij* literaire pretenties te hebben gehad, en dat was volgens Muller in een wetenschappelijk werk misplaatst: de wetenschapsman moet niet jagen op literaire lauweren, aldus Muller.[13]) Huizinga heeft altijd verkondigd dat alle geschiedschrijving leesbaar en begrijpelijk moet zijn voor een algemeen ontwikkeld publiek op straffe van steriliteit. Huizinga wenste feitelijk het onderscheid tussen wetenschappelijke en populaire geschiedschrijving niet te erkennen. Wel verfoeide hij wat hij noemde de Histoire romancée of de Histoire parfumée, niet vanwege de populariteit maar wegens het geromantiseer, het gefantaseer en dus wegens de onwetenschappelijkheid. Echte geschiedschrijving was dus voor Huizinga altijd én wetenschappelijk én populair, want algemeen begrijpelijk, en daarom ook waren voor Huizinga taal en stijl middelen die tot het uiterste uitgebuit mochten en moesten worden. Neen, zegt Muller, wetenschap en literaire pretenties of het streven naar artistieke lauweren passen niet bij elkaar en zijn zelfs strijdig met elkaar.
Muller heeft in zijn eigen werk die opvatting trouw gevolgd. Hij heeft twee manieren van schrijven, één, ik wil niet zeggen droge, maar toch wel zakelijke, gebruik makend van technische termen zonder die te verklaren. Deze wetenschappelijke schrijftrant is bij uitstek niet-beeldend, niet-evocatief, maar puur zakelijk-descriptief. De andere schrijftrant, voorbehouden aan vertellingen en schetsen, is romantisch-beeldend, het verleden visueel oproepend en duidelijk literair bedoeld. In dat genre is hij een meester. Vergelijkt men hem bijvoorbeeld met een andere historicus die in die tijd zeer veel gelezen werd, de Amsterdamse hoogleraar Jorissen, die het publiek tien deeltjes schetsen [14]) voorzette (en er zijn nog andere voorbeelden te noemen) dan moet gezegd

11) Corr. Fruin 412 (brief 407).
12) S. Muller Fzn., Schetsen uit de Middeleeuwen, Nieuwe bundel (Amsterdam 1914) voorwoord.
13) Onze Eeuw, I (1920) 78-104.
14) Th. Jorissen, Historische Bladen (4 dln; Haarlem 1912); dez., Historische Studiën (6 dln; Haarlem 1912).

dat Muller hen allen slaat. Het is natuurlijk allemaal wel een beetje zwaarwichtig, zoals de tijd zelf was, het is wel eens vermoeiend al die retoriek te moeten innemen, maar als je Muller leest word je toch telkens weer getroffen door zijn gave, door zijn beeldend vermogen, dat maakt dat sommige van zijn stukken echt nog heel leesbaar zijn en zelfs leesgenot kunnen verschaffen.

Over het onderscheid tussen wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke publicaties zijn nog wel een paar opmerkingen te maken. Allereerst overweegt in zijn totale oeuvre - wanneer we even afzien van de bronnenuitgaven - het aantal kleine tot zeer kleine geschriften op opvallende wijze. De dissertatie [15]), de *Geschiedenis der Noordsche Compagnie* en de grote inleiding tot de uitgave van de Utrechtse rechtsbronnen [16]), dat zijn de grote werken. Daarna, zegt Kernkamp [17]), wordt Muller door het archief opgeslokt. Ongetwijfeld waar, al is het vermoedelijk ook waar dat Muller in datzelfde archief een beetje wegkroop. De dissertatie was geen meesterwerk geweest, over het veel betere tweede boek doet Muller vóór de bekroning verschrikkelijk onzeker [18]) en over wat we zijn belangrijkste werk moeten noemen, de inleiding op de rechtsbronnen heeft Muller niet alleen heel lang gewerkt, hij heeft er - ook blijkens de correspondentie [19]) - erg, wat men noemt, tegenaan gehangen. Hoe belangrijk dit boek tot nu toe ook is, ja hoe onmisbaar tevens, men moet toch constateren dat het worstelen met de weerbarstige stof in de uiteindelijke vormgeving merkbaar is gebleven, het is vrij weerbarstige lectuur en het bewijst dat Muller dit langademige werk als geschied*schrijver* veel minder goed afging dan het korte kleine artikel. Het wekt de indruk dat het materiaal, zij het goed doorvorst, de schrijver te veel of te machtig is geweest. Geen wonder dat Muller het in zijn verder leven als schrijver liever op de korte afstand heeft gezocht, en dat ondanks het feit dat hij als onderzoeker voor de grootste ondernemingen niet is teruggeschrokken.

Vermoedelijk heeft deze eigenschap van Muller onuitgesproken meegespeeld bij zijn weigeren van professoraten. Het schrijven op wat groter afstand van de archivalia, het behandelen van meer omvattende en meer algemene onderwerpen, het maken van overzichten over grotere perioden zal hem hebben afgeschrikt. Mijns inziens is het een rationalisatie als Muller zelf zegt:

> „Ook ik toch ben van meening, dat een archivaris niet dan bij uitzondering historische boeken moet schrijven. Daarvoor heeft hij teveel andere dingen aan het hoofd; zijn gewone bezigheden geven hem ook niet de beste voorbereiding voor het maken van omvangrijke studiën. Ik vind dus, evenals prof. Fruin, dat de zaken kans hebben om mis te lopen, als de archivaris van zulk geschrijf eene gewoonte maakt, zich niet hoofdzakelijk bepaalt tot het publiceeren van zijne vondsten uit het archief of het maken van opmerkingen daarover".[20])

15) Mare Clausum. Bijdrage tot de geschiedenis der rivaliteit van Engeland en Nederland in de 17e eeuw (Amsterdam 1872).
16) De Middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht (4 dln; 's-Gravenhage 1883-1885) (Werken Oud-Vad. Recht 1ste reeks 3).
17) Kernkamp 186.
18) Corr. Fruin 218 (brief 215) en 222 (brief 221).
19) Corr. Fruin 283-284 (brief 273) en 314 (brief 297).
20) Ned. Archievenblad, XXVII (1918-1919) 180.

Nu ligt er nog een interessante vraag. In het kleine en vaak voor een breder publiek bedoelde werk zitten stukken die eerst in een wetenschappelijke versie zijn verschenen en later werden omgewerkt, maar er zijn ook stukken bij die direct voor een groter publiek zijn geschreven en toch door aard en inhoud een zgn. wetenschappelijke behandeling in eerste instantie meer dan waard zouden zijn geweest (en eigenlijk ook wel als wetenschappelijk zijn bedoeld). Zou hier de publicatiedrift, de drang om uit de veelheid der ontdekkingen den volke kond te doen, hebben meegespeeld? De wat meer essayistische vorm, die Muller zo goed beheerste, heeft tevens het voordeel dat men niet van elke bewering door middel van een voetnoot hoeft rekenschap te geven en daardoor bepaald veel sneller kan werken.
Kernkamp zegt:

> „In den strijd over doel en methode van geschiedschrijving en geschiedvorsing mengde hij zich zelden of nooit; de neiging tot abstractie was vreemd aan zijn geest; hij schuwde het vage, zal zich wel bewust zijn geweest van zijn onvermogen om het algemeene te benaderen, om te zien, wat er achter de schijnbare werkelijkheid ligt, maar hij voelde dat niet als een gemis; hij zag het concrete - en dat heel scherp".[21])

Ik geloof dat dat erg juist is, maar ik zou nog iets verder willen gaan. Het tekenen van beelden, het beschrijven van toestanden, het oproepen van het verleden, dat is Mullers goed bereikte ideaal. Het onder woorden brengen van een probleem, het formuleren van een wezenlijke vraagstelling, het vragen naar achtergrond of verklaring van beschreven toestanden of mensen, dat is iets waar Muller eigenlijk niet aan toekomt. Zijn werkwijze was als volgt. Het onderzoek in het archief of het ordenen van een stuk archief verschafte hem een aantal gegevens van vrij concrete aard. Bij het groeperen van die losse gegevens kreeg Muller een zeer levendig beeld voor ogen van een instelling, een persoon of een groep en zijn grote verbeeldingskracht plaatste die instelling of groep in een voor hem geheel zichtbare en ook levende contekst van een stuk oud Utrecht. Er ontstond dan in zijn geest een schilderij, bijvoorbeeld van een stuk Janskerkhof of van de omgeving van de Dom. Dit schilderij in woorden overbrengen aan anderen was dan een opgave waarin hij wonderwel slaagde, maar eigenlijk ontstaat dan eerder een soort genrestukje dan wat wij tegenwoordig geschiedschrijving zouden noemen. Ik wil dit even illustreren aan de hand van het beroemde stuk *De Lievendalers*.[22])
Na een korte genealogische uiteenzetting over de bastaards van de vijftiende-eeuwse Willem van Abcoude - met een korte vergelijking van de middeleeuwse en de moderne opvattingen over het hebben van bastaardkinderen, uitvallend in het voordeel van de Middeleeuwen - volgt de bouw door een van die bastaarden, Jan van Driebergen, van een klein slot in Amerongen, Lievendaal. Het slot Lievendaal geeft Muller aanleiding tot wederom romantische bespiegelingen omtrent het middeleeuwse leven, het geluk: de

21) Kernkamp 198-199.
22) Schetsen uit de Middeleeuwen, Nieuwe bundel (Amsterdm 1914) 186-229.

Middeleeuwers hebben geen behoefte aan verfijnde, zenuwprikkelende vermaken. Jan van Driebergen sterft vrij jong in 1440, twee van zijn dochters huwen, de oudste zoon volgt op op Lievendaal, de jongste, Jacob van Driebergen, wordt geestelijke en krijgt een prebende van St. Jan in Utrecht. Dan komt de kans om Utrecht te schilderen en te bespiegelen over het rustig studieuze (maar wel uiterst steriele) leventje van kanunnik Jacob ver buiten het gewoel van de burgermaatschappij - de woeligheid wordt geïllustreerd door een verhaal over troebelen die niets met onze hoofdpersoon te maken hebben. Jacob volgt het doen en laten van zijn familieleden op een afstandje, het gaat niet zo erg goed met ze, ze raken economisch achterop. Het volgende citaat moge de schrijftrant van Muller laten zien:

> „Al schijnt ons dus zijn bestaan hopeloos eentonig, ongelukkig kan hij zich niet gevoeld hebben. Indien hij geleefd heeft als een kluizenaar, dan geschiedde dit alleen omdat hij dit zoo verkoos uit vrijen wil.
> Want Jacob van Driebergen was vader: hij had eene dochter. Een roman? zal men vragen. Volstrekt niet, ik geloof er niets van. Vermoedelijk eene zeer ordinaire betrekking tot eene vroegere meid-huishoudster, die hij bij het klimmen zijner jaren, om zijn positie te regelen, met eene kleine bruidschat had uitgehuwelijkt aan een Utrechtsch burger van haren stand.
> Maar dat is infaam! hoor ik u zeggen; wie zou zoo iets ooit gedacht hebben van dezen droogen geleerde, die alleen voor zijne boeken scheen te leven? Val den man niet te hard, waarde lezer! Hij was een kind van zijn tijd, niet beter, maar ook niet slechter dan de meeste zijner medebroeders. En al wil ik deze verhoudingen niet verdedigen, het is zeker, dat de Utrechtsche kanunniken mannen waren, aan wie niets menschelijks vreemd was, die althans hart hadden voor hunne natuurlijke kinderen, voor wie ook de wereld minder hard was dan tegenwoordig. Met volkomen onbevangenheid had heer Jacob het meisje, dat hem geboren werd, Tyman genoemd, naar de naam zijner vereerde moeder, - Tyman, evenals de freule van Lievendaal, zijne nicht. En dat de vader iets gevoelde voor zijn kind, blijkt wel uit zijn testament, waarin hij haar de helft zijner nalatenschap vermaakte. Toch schijnt het meisje niet bij hem gewoond te hebben. Waarom? Denkelijk heeft hij overwogen, dat zijn stille woning geene verblijfplaats was, passend voor een jong meisje, en dat zijn gezelschap haar niet schadeloos zou kunnen stellen voor het vele, dat zij op het van de wereld afgesloten kerkhof van St. Jan zou moeten missen. Zoo heeft hij haar dus laten gaan en haar elders ondergebracht."

Jacob van Driebergen stierf in het bijzijn van zijn knecht in 1509.
In feite gaat in deze schets de schilder tot tweemaal toe met de historicus op de loop. De historische feiten, een paar genealogische gegevens, enkele testamenten zijn voldoende om daarop een schepping te bouwen. De grote kracht van Muller is het zich kunnen inleven, het „einfühlen", typische trek van de richting die men historistisch noemt. De grote zwakte is dat we na aftrek van de schildering niets overhouden dan een paar feitjes omtrent een niet zo erg belangrijk persoon. Een in onze ogen relevante vraag zou zijn geweest: waarom zijn de Lievendalers, redelijk vermogend begonnen in 1400, een eeuw later al zo afgetakeld? of, bij uitbreiding: wat is er mis met de Nederlandse landadel in de late Middeleeuwen? Wat achter de dingen lag, zag Muller niet, zoals Kernkamp al zei.

Zijn beroemde artikel over Jan van Nassau [23]) toont ons weer een ander trekje van het historisme, het ethisch waarde-oordelen, wat we trouwens in de *Lievendalers* ook opmerkten.
Muller is getroffen door de smadelijke toon waarop geschiedschrijvers over deze kerkvorst spreken en schrijft het artikel vooral om te laten zien dat de elect eigenlijk wel goed was, maar dat de omstandigheden zo ongunstig waren dat tenslotte alles slecht met hem afliep. Maar tegelijk is dit artikel een voorbeeld van Mullers wil om de geschiedschrijving te baseren op de archivalia in plaats van alleen op de oude schrijvers. Muller schrijft ook omdat hij door kennisneming van de Utrechtse oorkonden nu zich ook in staat voelt tot het geven van een nieuw beeld. Dat laatste was in de Nederlandse geschiedschrijving een grote stap voorwaarts.
Dat brengt ons dan weer terug bij Muller en de archivalia.
Ik wil Muller als historicus alle eer geven die hem toekomt door te eindigen met zijn blijvende prestatie, het onvermoeid uitgeven en drukken van de Utrechtse archiefbronnen. Hoogtepunt daaruit is zeker het oorkondenboek [24]) met de daarbij behorende ontzagwekkende voorbereidingen. Dan de Utrechtse rechtsbronnen, Wstinxs Rechtsboek van de Dom [25]), eindeloos veel regesten, rekeningen en wat niet al wat de huidige mediaevist nog dagelijks gebruikt, werk van een zeker voor die dagen hoge kwaliteit. Daarnaast moet nog gewezen op de Kroniekenlijst [26]), die, zij het onvolledig - maar dat kon toen ook niet anders - lange jaren richtinggevend is geweest.
Samenvattend moet men zeggen dat S. Muller Fzn. een man was met zeer vele kwaliteiten. Zijn grootste kwaliteiten lagen op het terrein van het archivariaat. Als historicus was hij vooral bekwaam - en blijft hij onmisbaar - voor zover hij archieven publiceerde, als schrijver zouden wij hem goeddeels kunnen vergeten zonder erg veel schade voor de wetenschap, maar het zou toch jammer zijn als *Lievendalers,* of *Adellijke armenzorg* niet meer gelezen zouden worden. Voor al wie geschiedenis leest voor zijn plezier, of zoals Muller zelf zei „voor tijdverdrijf", blijft hij warm aanbevolen, zo ook voor allen die Oud Utrecht eens levendig voor ogen getoverd willen krijgen.

23) Aldaar 66-104.
24) Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, I ('s-Gravenhage 1920).
25) H. Wsting. Het rechtsboek van den dom van Utrecht ('s-Gravenhage 1895) (Werken Oud-Vad. recht 1ste reeks 18).
26) Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken met opgave van bestaande handschriften en litteratuur (Utrecht 1880) (Werken Hist. Gen., N.R. 31).